

Karadağ Ordusu (1876-1913)

Abidin TEMİZER*

Özet

Karadağ, Balkan ülkelerinin en küçüğüdür. Buna rağmen ordusu, tarihte büyük başarılar elde etmiştir. Erkekler için savaşmanın çok önemli olduğu ülkede, eli silah tutabilen her erkek asker sayılırdı. Hatta bazen kadınlar da erkeklerin yanında savaşa katılırlardı. Dönem dönem değişmekle birlikte, nüfuslarının 4/1 oranında asker çıkarabiliyorlardı. Karadağ'ın askerî bir alt yapısı mevcut değildi. Askerler kendi savaş malzemelerini kendileri taşırlardı. Karadağ ordusu için savaşta belli bir düzenden ve savaş taktiğinden bahsedilemez. Ayrıca ordu basit silahlarla ve gerilla taktiği ile savaşır ve bu sayede önemli başarılar elde ederdi. Ordunun modernleştirilmesi çalışmalarına ise 19. yüzyılın sonlarında başlanmıştır. Bunun faydasını özellikle Balkan savaşlarında bir hayli görmüştür. Her iki balkan savaşında da topraklarını genişletmeyi başarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karadağ, Karadağ Ordusu, Balkan, Ordu, Asker

The Army Of Montenegro (1876-1913)

Abstract

Montenegro is the smallest country of the Balkan. Even tough it gained great success in its history. All the man who is healty is regarded as soldier in the country for which the war is important. Even the women participated the war near the men. Sometimes with some changes , ¼ of their population could be soldiers. Montenegro had no a basis of an army. Soldiers used to carry their army equipments themselves. There can't be mentioned about a specific order and war technic for Montenegro army. Also the army of Montenegro battled using simple guns and attacked with gerilla technic and thanks to this they used to gain important succes. The modernisation of the army had started at the end of the 19th century. Its usefull effects had highly been seen in Balkan Wars. İn each of the Balkan Wars, the country had succeded to enlarge its area.

Key Words: Montenegro, The Army Of Montenegro, Balkan, Army, Soldier

Giriş

Karadağ, Balkan yarımadasının Adriyatik sahilinde yer alan ve 13.812 km² yüzölçümüne, 684,736¹ nüfusa sahip küçük bir ülkedir. Ülkenin batısında Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Adriyatik Denizi bulunur. Güneydoğusunda Arnavutluk, doğusunda Kosova, kuzeyinde ise Sırbistan yer alır.

a) Askeri Açıdan Karadağ'ın Coğrafi Koşulları

Karadağ çevresindeki ülkelere oranla oldukça dağlık bir ülkedir. Yüksek dağlar nedeniyle ülkede yol yapımı, askerî harekâtlar ve araçlı ulaşım gibi pek çok konuda sıkıntılar yaşanmıştır. Özellikle yolların yetersiz olması yukarıda bahsi edilen diğer sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. 20. yüzyılın başlarına kadar Karadağ'da yeterli miktarda yol mevcut değildi. Var olan yollar da birer patika yoldan farksızdı. Bu nedenle bu yollarda araba kullanmak imkansızdı. Savaş sırasında bu yollardan yalnızca piyade askerleri

* Balıkesir Üniversitesi.

¹ 2008 yılında yapılan sayımlara göre belirtilen nüfustur.

geçebilmekteydi. Araba yolu olmadığından özellikle askeri hareketler her türlü nakliyat mekkâre² ile yapılmaktaydı. Yalnız başkent Çetine yakınlarında öküz arabası kullanılabilecek yollar mevcuttu. Bunlar iki öküzle çekilebilen ve iki tekerlekli arabalardı. Ağaçtan ve neredeyse kare şeklinde imal edilen tekerlekler, ancak uzun bir kullanımdan sonra daire şeklini alabiliyordu. Arazinin yapısı ve bundan kaynaklı yolların durumu askerî mühimmat taşınmasında sıkıntı yaratmıştır. Karadağlılar düşmanlarıyla yaptıkları savaşlarda yollarının bozuk olmasının faydasını görmüşlerdir. Arazinin ulaşımaya elverişsiz olması, savaş zamanında sahra ve hatta dağ topraklarının taşınmasına engel oluyordu. Bu durum Karadağ'la en fazla mücadele eden Osmanlı Devleti için olumsuz sonuçlar doğururken³, ağır silah sıkıntısı çeken Karadağ'ın lehine olmuştur.

b) Savaş Anlayışları

İnsanoğlu tarih boyunca farklı nedenlerle savaşmışlardır. Kimileri büyük bir imparatorluk kurmak için savaşırken, kimileri mensubu oldukları dini veya siyasi fikri yaymak için savaşmıştır. Sahip oldukları toprakları ve özgürlüklerini korumak veya daha rahat bir yaşama alanı bulmak için savaşanlar da tarih boyunca daima var olmuşlardır.

Karadağlıların savaşmalarındaki neden özgürlüklerini sağlamak, sınırlarını genişleterek daha elverişli topraklar edinmek idi. Karadağlılar özgürlükleri için savaşmışlardır çünkü yaşam felsefelerinde esaret altında yatmak yoktur. Bu nedenle de hakimiyetleri altına girdikleri Osmanlı Devleti'ne karşı sürekli bir mücadelenin içine girmişlerdir. Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra da sınırlarını genişletmek için komşu devletlerle mücadele içine girmişlerdir. Çünkü sahip oldukları topraklar tarıma, ticarete, ulaşımaya vs elverişsizdi. Bu nedenle Karadağlılar sınırlarını genişletmek ve bu sayede verimli arazilere ulaşmak için de savaşmışlardır.⁴ Doğal olarak Karadağlılar savaşarak önemli miktarda ganimetler de elde etmişlerdir. Zira ganimet elde etmek Karadağlılar için kolay para kazanmanın bir yolu idi.⁵ Karadağlılar savaşarak bu amaçlarına da büyük oranda erişmişlerdir. Berlin Antlaşması (1878) sonucunda hem bağımsızlıklarını elde etmişler hem de topraklarını yaklaşık % 87 oranında arttırarak 5.590 km²'ye çıkarmayı başarmışlardır. Balkan Savaşları sonucunda da sahip oldukları topraklarını 15.017 km²'ye çıkartmışlardır.⁶

Karadağlılar cesur ve bahadır olmakla birlikte savaş sırasında acımasız bir tutum sergiledikleri, kaynaklarda hemfikir olunan bir konudur. Karadağlılar esir aldıkları düşman askerlerinin başını kesmeyi büyük bir şeref ve iftihar sayarlardı. Kestikleri düşman

² Nakliyat işlerinde çalıştırılan hayvanlar için kullanılan bir tabirdir. Ordunun ağır eşyalarının nakli için at, deve, katır gibi hayvanlar kullanılırdı. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. II, MEB, İstanbul 1993, s.451.

³ İ. Halil Sedes, **1875-1878 Osmanlı Ordusu Seferleri, 1876-1877 Osmanlı Karadağ Seferi**, Askeri Matbaa, İstanbul 1936, s.13.

⁴ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**, Y. A. HUS, Nr. 180/70, 12 Kanûn-ı evvel 1300.

⁵ Kâmil Kaptan, **Karadağ Hakkında Bazı Ma'lûmâtı Şâmilidir**, Mihran Matbaası, İstanbul 1294, s.8; **BOA**, Y.A.HUS. Nr.180/70 12 Kanûn-ı evvel 1300; **BOA**, DH. MKT. Nr. 2211/89, 6.S.1317; **BOA**, DH. MKT. Nr. 862/42, 5.R.1322.

⁶ Abidin Temizer, **Osmanlı-Karadağ Sınır Anlaşmazlıkları Ve Çözümü (1878-1912)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2007, s.34-40,102-103.

askerlerinin kellelerini Çetine'ye götürüp kale üzerinde mızraklara dikerek uzun bir süre orada bırakırlardı. Bu kalede her zaman 30–40 kadar düşman kellesi olurdu.⁷

Karadağlıların esir düşman askerinin kellesini vurmak geleneği Nikola döneminde gitgide hafifletilmiş ve savaş sonunda alınan esirlere tıpkı medeni toplumlardaki gibi muamele yapıldığı belirtilmektedir. Yine de bu uygulama tamamen ortadan kalkmamıştır. Diğer taraftan Alexander Jacob Schem, Karadağlılar'ın düşmanlarının (Türkler) kadınlarına ve çocuklarına hiçbir zarar vermediklerini ve bununla övündüklerini söylemektedir.⁸

Karadağlılar, düşmanın kellesini kesmeyi şeref saydıkları gibi kendilerinin kellelerinin de düşmanın eline geçmesine bir o kadar aşağılayıcı bir durum olarak bakmışlardır. Bu nedenle kellelerinin düşman tarafından kesilmemesi için gayret göstermişlerdir.⁹ Hatta yaptıkları gayret ötesi olmuştur. Rivayete göre Karadağlı askerlerden biri savaşta yaralanıp yürüyemeyecek duruma geldiğinde düşmanın eline düşmemesi için bir başka Karadağlı asker tarafından kellesi kesilip götürüldü. Karadağlıların bu uygulamalarını bir Rus subayı anlatır. 1806 yılı başında Karadağlılarla birlikte savaşan bu Rus subayının anlatımına göre bir Rus askeri yaralanır. Askerin yürümeğe hali kalmadığını gören bir Karadağ askeri yanına yaklaşarak büyük bir soğukkanlılıkla ve iyilik yapmak adına kendisine, başını kesip almayı teklif eder. Ancak bu teklife, Rus askeri doğal olarak büyük bir şaşkınlıkla olumsuz cevap verir.¹⁰

Karadağlı bir askerın muharebede ölmesi, o askerın aile ve kabilesinin üzülmesine neden olmakla birlikte onun yiğitlik ve cesaretiyle gurur duymalarına neden olurdu.¹¹ Karadağlılar bunu Tanrının kendilerine bir lütfu olarak görürlerdi.¹²

Karadağlılar özgürlüklerine oldukça düşkün olduklarından yenilgiyi kolay kolay kabullenemezlerdi. Zaten Karadağ'ı tamamen egemenlik altına almak Osmanlı Devleti için neredeyse imkansız olmuştur.¹³ Mahmut Celeddin'in tabiriyle; Karadağ, dünyanın en arızalı ve stratejik olarak alınması en zor yerlerinden biriydi. Beş on hanelik köylerde dağınık bir şekilde dağ köylerinde yaşayan halkı zapt etmek, Karadağ'ı tamamen fethetmek mümkün gözüküyordu. Başkent Çetine'nin bile fethedilmesi Karadağlılara karşı bir galibiyet sayılmayabilirdi. Çünkü ordunun çekilmesiyle birlikte her şey eski hâline dönecekti. Karadağ isyanları, Osmanlı Devleti'nin Rusya yada Almanya ile yaptığı mücadelelerden daha az çetin olmamıştır. Bunda hem Karadağlıların savaş kabiliyeti, hem ülkenin coğrafi yapısı hem de alınan dış destek etkili olmuştur. Karadağlıların Rusya, İtalya

⁷ Kâmil Kaptan, *age*, s.4.

⁸ Özcan, *age*, s.69.

⁹ George M. Towle, *A Brief Of History Of Montenegro, To Which is Added, A Short Account Of Bulgaria, Compiled From Mackenzie And Baker*, Boston 1877, s.53.

¹⁰ Kâmil Kaptan, *age*, s.4-5; George M. Towle, *age*, s.53.

¹¹ Kâmil Kaptan, *age*, s.9.

¹² George M. Towle, *age*, s.52.

¹³ Aslında Osmanlı Devletinin burasını almak istememesinin bir nedeni vardı. Ülke hem dağlık olduğundan kontrol altına alınması zordu hem de geliri azdı. Bu yüzden Karadağ 1499 yılında fethedildikten sonra Osmanlı Devleti maktu bir vergi karşılığında iç idaresinde serbest bırakmıştı. Bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri (1856-1861)*, C.VI, TTK, Ankara 1995, s.70-71; Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi C.I, 18. ve 19 Yüzyıllar*, Küre Yayınları, İstanbul, s.93.

ve Avusturya'dan silah yardımı gördüğü bilinmektedir.¹⁴ Dolayısıyla her zaman savaşa hazır ve dinamik bir kuvvetleri vardır.

1-Orduda Talim ve Terbiye İle Karadağlıların Savaş Kabiliyeti

Karadağlı ordusunda askerî eğitim alan komutan ve yüksek rütbeli subay hemen hemen yok gibiydi. Bu durum 20. yüzyılın başına kadar devam etmiştir. Askerlikten anlayanlar yurt dışında eğitim görmüş kimselerle sınırlıydı. Bunlardan biri Prens Nikola'dır. Karadağ Prensi Nikola Fransa'da eğitim gördüğünden askerlikten biraz anlardı. Ordu kurmay başkanı Miralay Wribiça Karadağ'da askerî eğitimden anlayan nadir kişilerdendi.¹⁵

Karadağ'da ordunun modernleştirilmesi çalışmalarına 19. yüzyılın ilk yarısında başlanmıştır. Ordunun bir düzene sokulması çalışmaları 1806 yılındaki bir Osmanlı belgesinde yazılıdır.¹⁶ Ancak ordunun eğitimi ile ilgili en önemli adımlar 1896 yılından itibaren atılmıştır. Bu tarihte askerî eğitim almak üzere Avrupa'ya öğrenci gönderilmiştir. Böylece Avrupa usulü eğitim gören askerlerle 1898 yılında bir piyade talim taburu ve bir topçu talim bataryası oluşturulmuştur. Piyade taburundaki 16 zabıt İtalya'daki askerî okulda eğitim görmüşlerdir. Bu zabıtlar ülkelerine döndüklerinde ilk olarak 60 küçük zabite Podgoriçe'de ders vermişlerdir.¹⁷ Ayrıca Fransa, Avusturya, Sırbistan ve Osmanlı Devleti'ne de askerî eğitim almak üzere öğrenci gönderilmiştir. 1898 yılında Osmanlı'da 2 Karadağlı askerî eğitim gömüştür. Bunlardan biri Mühendishâne-i Berri-i Hümayûn İstihkâm sınıfında¹⁸, diğeri ise Mekteb-i Hârbiye-i Şâhâne'de eğitim görmüştür.¹⁹

Yabancı ülkelere gönderilen öğrencilerin dönmesiyle birlikte Avrupai tarzda oluşturulan piyade taburunda, 1 binbaşı, bir kolağası, 4 yüzbaşı, 10 mülâzım²⁰, 60 küçük zabıt²¹ bulunmaktaydı. Bu taburun bataryasında ise, 1 binbaşı²², 2 küçük zabıt²³, 14 muallim ve 4 top bataryası bulunmaktaydı²⁴.

Avrupa usulünde oluşturulan bu tabura, 25 yaşına gelen gençler alınarak askerî eğitime tabi tutulmuşlardır. Burada eğitim görenlerin sayısı, 1896 yılında 1300 kişiyi, 1897 yılında ise 1500 kişiyi bulmuştur. 1896 yılında sayıları 1300'ü bulan 25 yaşlarındaki gençlerden 1200'üne piyade, 100'üne de topçu taburunda eğitim verilmiştir. Piyade taburuna alınan gençlerin yarısı Nisan sonunda, diğeri yarısı da Ağustos ayı sonunda eğitime başlamışlardır. Söz konusu eğitim 4 ay sürmüştür. Topçu taburuna gelen gençler ise nisan ayı sonunda eğitime alınmışlardır. Bunların eğitimi ise 6 ay sürmüştür. Nüfusun artması

¹⁴ BOA, Y. A. HUS, Nr.335/88; 14 Ra, 1313; BOA, Y. PRK. MYD, Nr.17/5, 15 Ra, 1313; BOA, Y. PRK. TŞF, Nr.3/26, 19 M 1309; BOA, Y. PRK. UM, Nr.22/106, 12 Ra 1313; BOA, Y. PRK. ZB, Nr.21/40, 9 Haziran 1304; BOA, Y. PRK. ZB, Nr.21/40; Uğur Özcan, **II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı-Karadağ Siyasi İlişkileri**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2009, s.67-68.

¹⁵ İ. Halil Sedes, **age**, s. 23.

¹⁶ BOA, Y. MYV, Nr. 17/15, 21 R. 1302.

¹⁷ Mehmed Subhi, **age**, s.53.

¹⁸ BOA, İ. HUS, Nr.64/1315/C-077, 24.C.1315; Mehmed Subhi, **age**, s57.

¹⁹ BOA, İ. HUS, Nr.58/1315/Z-71, 22.Z.1315; Mehmed Subhi, **age**, s.57. Bu zabıt Bosna Mekteb-i Sultanisinden mezun olmuştur. Bkz. BOA, İ. HUS, Nr.58/1315/C-077, 24.C.1315.

²⁰ Bunlardan sekizi takım kumandanı, biri yaver, biri de idare memuru idi.

²¹ İtalya'da eğitim gören zabıtlar tarafından Podgoriçe'de yetiştirilen zabıtlardır.

²² Bu binbaşı Torino'daki askeri okulda eğitim görmüştür.

²³ Bu zabıtlar İtalya'da askeri eğitim görmüşlerdir.

²⁴ Mehmed Subhi, **age**, s.53-54.

yüzünden sonraki dönemlerde yılda iki dönem olan eğitim üç döneme çıkarılmıştır. Ancak eğitimin süresinde bir kısıtlamaya gidilmemiştir.²⁵

Orduda muvazzaf hizmet olmadığından askerler 20. yüzyılın başına kadar talim ve terbiye görmezlerdi. Fakat Karadağlılar çocuk çocuk hatta kadınlara varıncaya kadar savaşçı idiler. Ülkelerinin coğrafi özellikleri gereği güçlü yaratılmış olan Karadağlılar, yaşayışları icabı genellikle silahları omuzlarında çobanlık eder ve gezerlerdi. Avcılık ve hatta haydutlukla geçinen bu halk ayrı ayrı askerî bir tecrübe kazanmışlardı. Ancak toplu halde askerî eğitim görmedikleri için savaşta düzenlerini koruyamazlar, bundan dolayı da bu vasıflarından istifade edemezlerdi. 20. yüzyılın başlarında askerlik vazifesi görececek olan herkes 2-3 ay ve iki devreden ibaret acemi talim ve terbiyesi ile 18 günlük silah talimi görürlerdi. Bundan başka her yıl büyük manevralar ve seferberlik tecrübeleri yapılıyordu. Acemilerin talim ve terbiyeleri için dört fırka merkezlerinde birer talim taburu bulunurdu. Her talim taburu 250 mevcutlu olup 2-3 ay talim ederdi.²⁶

Aslında askerın eğitimi belli bir nizamı bağlanmıştı. Buna göre her bölük kumandanı kendi bölüğünü sonbaharda 10 gün kadar, tabur kumandanı ise kendi taburunu toplayarak bir eğitime tabi tutacaktı. Topçular yılda 10 günlük bir eğitime tabi tutulacak bu eğitimin sonunda top ateşi yapacaklardı. Ancak bu sadece kâğıt üzerinde kalan bir uygulama olmuştur. Özellikle top atışları sadece prensin katıldığı talimlerde yapılırdı.²⁷

Orduda manevra ve muntazam hareket kabiliyeti yoktu. Karadağlılar ülkelerinin coğrafi durumundan istifade ederek gerilla taktiği ile savaşırldı ve bu taktikte de oldukça usta idiler.²⁸

Karadağlıların başlıca ta'biye usulü, bütün kuvvetle uzun bir müdafaa hattı tutmak; burasını tahkim ederek gerektiğinde ikinci bir hatta çekilmek idi. Ancak ilerleyen düşman askerleri arasında bu sırada arazinin sarplığı ve karışıklığı yüzünden düzen bozulunca fırsattan istifade eder ve bunun üzerine atılırlardı. Özellikle baskın yapmak hususunda Karadağlılar oldukça başarılıydılar.²⁹

Sağlam ve kuvvetli doğal bir kale halinde olan Karadağ ülkesi halkı, ülkeleri sınırları dâhilinde önemli başarılar elde ettikleri halde; memleketleri dışında savaşmak becerilerini kaybederlerdi. Örneğin, 1885 Bulgar-Sırp savaşında Sırpılara yardıma giden Karadağlılar, Bulgar ordusu tarafından hezimete uğratılmışlardı.³⁰

2-Ordu Teşkilatı

1876 savaşında Karadağ'ın ordusu 100 kişilik çetelerden ibaretti. Çeteler "Kaputan" denilen yüzbaşılar tarafından yönetilirdi. Bir çete 10 tane on başılığa ayrılırdı.

²⁵ Mehmed Subhi, *age*, s.54-55.

²⁶ **Karadağ Ordusu Hakkında...** s.8.

²⁷ Mehmed Subhi, *age*, s.65.

²⁸ İ. Halil Sedes, *age*, s.23-24; Grahova savaşında 5.500 kişilik Karadağ ordusu, 8.500 kişilik Osmanlı ordusuna karşı gerilla taktiği uygulamıştır. Bu savaşta Karadağ ordusu 1 top ve çakmaklı tüfeklerle, modern donanımlı ve 10 toplu Osmanlı ordusuna 6.000 kayıp vermiştir. Buna karşılık Karadağ kaybı 2.000 civarındaydı. Bkz. Uğur Özcan, *age*, s.21.

²⁹ İ. Halil Sedes, *age*, s.24.

³⁰ İ. Halil Sedes, *age*, s.24.

4–8 çete bir tabur oluştururdu. Taburlar “komandır” (Binbaşı) adı verilen bir komutan tarafından yönetilirdi.³¹ Komandırların, “podkomandır” (kolağası) ismi verilen bir de yardımcıları olurdu.³² 4–6 taburdan bir tugay, iki tugaydan da bir tümen oluşturulurdu. Bununla birlikte bu teşkilat, sözden ibaret olup; savaş zamanında buna o kadar riayet edilmemiştir.³³ Livalar “brigadier”in (general) yönetiminde bulunurlardı. Her bir brigadier’in “adyoutant” ünvanlı ikişer yaveri bulunmaktaydı.³⁴

Her liva, tabur, ve bölüğün bir bayraktarı bulunurdu. Bayraktarlar aynı zamanda zabıt muavini yani mülâzımlık görevini de üstlenirlerdi. Bataryaları komandırlar idare ederdi. Bayraktarlar komandırların muavini idiler ve bataryaların sevk ve idaresinden sorumluydular.³⁵

Küçük zabitanlar ise çavuş (kalagoz veya vodink) ve onbaşılardan (deseçar) oluşmaktaydı. Bunlar savaş dışı zamanlarda evlerinde özel işleriyle uğraşırken savaş zamanında orduya katılırlardı.³⁶

Bir piyade bölüğü’nün yani bir çetenin, bir taburun ve bir livanın zabıt ve küçük zabitanı şu şekildeydi:³⁷

TABLO I: ORDUDAKİ ZABİT VE KÜÇÜK ZABİTANLAR

Piyade Bölüğü	Tabur	Liva
1 Kaputan (Bölük Kumandanı)	1 Komandır (Binbaşı)	1 Brigadier (Liva Kumandanı)
1 Ofistir (Takım Kumandanı)	1 Podkomandır (Kolağası)	2 Adyoutant (Kolağası)
5 Vodink (Çavuş)	1 Terubac ?	1 Bayrakdar
10 Deseçar (Onbaşı)	1 Bayrakdar	
1 Bayrakdar		

Savaş zamanlarında bir taburun mevcudu asgari 500, azami 1200, bir bölüğün mevcudu ise asgari 100, azami 200 kişiden ibaretti.³⁸

Bu kuvvete ait erkân ve subaylar ise, 12 büyük komutan ve 12 muavin, 1 voyvoda, 8 serdar, 42 kaputan, 24 komandır, 140 bölükbaşı veya yüzbaşı, 1.458 onbaşı ve 45 yazıcı veyahut bölük emminden ibaretti.³⁹

³¹ İ. Halil Sedes, *age*, s. 22; Mehmed Subhi, *age*, s.62.

³² Mehmed Subhi, *age*, s.62.

³³ İ. Halil Sedes, *age*, s. 22.

³⁴ Mehmed Subhi, *age*, s.62.

³⁵ Mehmed Subhi, *age*, s.62.

³⁶ Mehmed Subhi, *age*, s.63.

³⁷ Mehmed Subhi, *age*, s.63.

³⁸ Mehmed Subhi, *age*, s.61-62.

³⁹ İ. Halil Sedes, *age*, s.23.

Ordunun Başkumandanı prens idi. Prensın maiyetinde “*ser-yaver*” ve zabıtanın oluşın bir askerî heyet bulunmaktaydı. 6 şubeden oluşın bir Harbiye Nezâreti mevcuttu. Söz konusu nezâret askerlik işleri ve seferberlik hazırlıklarını yerine getirmekle görevliydi.⁴⁰ 1878 yılında kurulan Harbiye Nezaretinin başında Voyvoda bulunmaktaydı. İlk Harbiye Nazırı da *İlya Plamenaç* idi.⁴¹ Fırka, liva, tabur ve bölük kumandanları savaş zamanında tayin ediliyorlardı. Bölüğün vazifesi silah ve mühimmatı teftiş etmektir.⁴² 1878 yılında 8 piyade ve bir topçu liva kumandanlığı, 58 tabur ve 300’den fazla bölük komanı bulunmaktaydı⁴³.

Balkan Savaşı sırasında Karadağ’ın 4 Piyade fırkası mevcuttu. Her fırka 3 livadan oluşmakta ve bu livaların toplamı da 12 piyade livası idi. Bir piyade livası; 4–6 tabur, 1 süvari takımı, 1 makineli tüfek bölüğü, 1 cebel Bataryası, 1 istihkâm takımı, 1 telgraf müfrezesinden oluşmaktaydı.⁴⁴

Doğrudan doğruya fırka kumandanlığına bağlı kısımlar ise, 1 süvari müfrezesi, 1 fırka cebel bataryası, 1 fırka sahra bataryası, 1 istihkâm takımı, 1 idare taburu, 1 menzil bölüğü, idi. Toplam ordu kuvveti ise, 59 tabur, 12 makineli tüfek bölüğü, 12 cebel bataryası, 6 sahra bataryası idi.⁴⁵

3-Orduda Bazı Nizamlar:

Yürüyüş Nizamı: Karadağlı ordusunda, profesyonel ordulardaki yürüyüş düzeni görülmezdi. Askerin, birbiri arkasında teker veya ikişer ve hatta dörder kişi gitmeleri talimnâme gereği idi. Fakat bu nizamlar korunamadığı gibi yürüyüşlerde de bir düzen yoktu.⁴⁶

Yürüyüş kollarında birkaç yüz metrelik yol gidildikten sonra ordunun yürüyüş düzeni bozulur, asker arazinin ve yolun durumuna göre keyiflerince bir düzen alırdı. Daha doğrusu bir düzensizliğe girerlerdi. Uzun aralıklarla kümeler oluşturulurdu. Yol boyunca bir hayvana binmiş erlere de rastlanılırdı. Erlenin isteyen yürür, yorulan yolun bir tarafına çekilir dinlenir, biraz sonra yine yürüyüş koluna girerdi. Karadağlı ordusu bu şekilde konaklama yerine ulaşırdı.⁴⁷

Ordugâh Tertibatı: Bu da kendisine mahsus bir şekilde idi. Ortaya prensin ve karargâha mensup şahısların çadırları konulur, bu çadırlar 50 piryanikli tarafından muhafaza altına alınırdı. Ordunun öteki kısımları bir çember oluşturacak şekilde tabur tabur

⁴⁰ İ. Halil Sedes, *age*, s.23.

⁴¹ Mehmed Subhi, *age*, s.56.

⁴² *Karadağ Ordusu Hakkında...* s.11-12.

⁴³ Mehmed Subhi, *age*, s.56-57.

⁴⁴ *Karadağ Ordusu Hakkında...* s.12.

⁴⁵ *Karadağ Ordusu Hakkında...* s.12-13.

⁴⁶ İ. Halil Sedes, *age*, s.24.

⁴⁷ İ. Halil Sedes, *age*, s.25.

fakat tertip ve düzene riayet edilmemeksizin büyük karargâhın etrafında ordugâh kurarlardı. Bütün hayvanlar ve nakliye vasıtaları bu ordugâhın içerisine aşağı yukarı ortasına alınırđı.⁴⁸

İleri Karakol Tertipleri: Karadağ ordusunda ileri karakol tertibatı yoktu. Dört tarafa birer nöbetçi gönderilir, bunlar elden geldiği kadar yüksek noktalara yerleştirilirdi.⁴⁹

Yürüyüş kolunda da emniyet tertiplerine riayet edilmez, düzensiz bir öncü birliği müstesna olmak üzere, yancı ve artçı gibi taksimat Karadağ ordusunca bilinmezdi.⁵⁰

4-Rütbe Terfi ve Usulü ile Maaş Durumu

Subayların rütbe terfileri Prensın kararı ile olurdu. Ancak terfiler bir takım kurallara bağlanmıştı.⁵¹

Mülâzım-ı evvelliğe terfi etmenin şartı orduya 3 yıl hizmet etmektir. Bu hizmet süresinin bitiminden sonra yapılan terfi sınavını başaranlar *Mülâzım-ı evvelliğe* terfi ederlerdi.

Yüzbaşılığa terfi etmenin şartı orduya *mülâzım-ı evvel* olarak 4 yıl hizmet etmektir. Hizmet süresinden sonra yapılan terfi sınavını başarmak gerekiyordu.

Binbaşılığa terfi yapılan tefi sınavını kazanmakla gerçekleşmekteydi.

Liva kumandanlığına terfi 8 yıl binbaşı olarak hizmet etmenin sonucu gerçekleşmekteydi. Hizmet süresini dolduran binbaşılar *liva kumandanlığına* terfi ederlerdi.

Fırka kumandanlığına terfi 10 yıl *liva kumandanı* olarak hizmet etme sonucunda gerçekleşmekteydi.⁵²

Bunlara ödenen maaşlar ise son derecede azdı. Maaşlar yıllık olarak ödenmekteydi. Zira zabitler Karadağ'ın ileri gelenleri arasından atanırlardı. Dolayısıyla hatırı sayılır bir gelire sahip kimselerdi. *Liva kumandanları* yıllık 500, tabur komutanları 150, diğer zabitler ise 50 florin maaş alırlardı. Binbaşılar önceleri maaş almazlardı. Ancak 20. yüzyılda çok cuzi bir miktarda maaş almaya başlamışlardır. Bu maaşı da dört taksit halinde alırlardı.⁵³

⁴⁸ İ. Halil Sedes, *age*, s.25.

⁴⁹ İ. Halil Sedes, *age*, s.25.

⁵⁰ İ. Halil Sedes, *age*, s.25.

⁵¹ Mehmed Subhi, *age*, s.58.

⁵² **Karadağ Ordusu Hakkında...** s.8.

⁵³ Mehmed Subhi *age*, s.58.

5-Karadağ Ordusunda Asker Sayısı

Karadağ'da herkes asker sayılırdı. Erkek, kadın genç, yaşlı ayrımı yapılmaksızın ihtiyaç duyulması halinde eli silah tutabilen herkes silah altına alınır.⁵⁴ Dolayısıyla Karadağ ordusunun asker sayısı ülke nüfusu ile doğru orantılıydı.

Savaşçı bir halka sahip olan Karadağ prensleri askerî bir sefer için hiçbir dönem asker toplamakta sıkıntı çekmemişlerdir. Sözelimi askerlerin maaş ve masraflarını düşünmezlerdi. Zira prensler çağrıda buldukları zaman Karadağ halkı derhal silahını kaparak prensin etrafında toplanırdı⁵⁵ Zaten, yurtdışında çalışarak kazanılan paranın önemli bir kısmı ile silah almanın altında yatan neden de buydu, yani, her an savaşa hazır olmak.⁵⁶

20. yüzyılın başına kadar Prensın maiyet bölümü müstesna olmak üzere; Karadağ'ın muvazzaf ordusu yoktu. Karadağ, bir takım bölükbaşlıklara taksim edilmişti. Savaş halinde bu nahiyelerde ikâmet edenler silahını alır, çarıklarını giyer, yoklama yerine koşarlardı.⁵⁷ Ayrıca Yurtdışına çalışmak için giden Karadağlılar da bu çağrı üzerine hemen ülkelerine dönerler ve orduya katılırlardı.⁵⁸

Prensın savaş çağrısına 1612 yılında 8.027 kişi karşılık vermiştir. Venedikli Mariano Bolizza, bu tarihte Karadağ'ın 90 köy, 3.524 ev ve 8.027 savaşçıdan ibaret olduğunu kaydetmiştir. 1812 yılında Karadağ'ın nüfusu 53.168 olarak hesaplanmıştır. Colonel Vialla'nın tespitlerine göre bu nüfus içinde askerliğe uygun erkek sayısı 13.292 idi⁵⁹ ve savaşmak üzere hâlihazırda 8.000 civarında askeri mevcuttu.⁶⁰

Yine Vialla'nın tespitlerine göre 1825 yılında Karadağ'ın nüfusu 75.000 kişiye ulaşmıştır. Bu nüfus içindeki asker sayısı da 15.000 kişiye ulaşmıştır. 1846 yılında nüfusun miktarı 120.000 olarak tahmin edildiği dönemde ülkenin asker sayısı 20.000 olarak hesaplanmıştır.⁶¹

1858 yılında Grahova'da Osmanlı askerleriyle savaşan Karadağlıların ordusu 5.500 kişi idi.⁶²

Grahova savaşından iki yıl sonra 1860'da yarılan savaşa orduya yalnız 2 kişi katılmamıştı. Bunlar orduya katılmaya davet edildikleri halde daveti reddederek köylerinde kalmayı tercih etmişlerdi. Savaş bittikten sonra çevreleri tarafından dışlanmış, hakarete

⁵⁴ "Montenegro", *The New York Times*, 13 February 1876.

⁵⁵ Kâmil Kaptan, *age*, s.8; Karadağ'da ihtiyaç duyulduğu halde eli silah tutabilen herkes asker sayıldığı halde, genellikle bu durum belli bir yaş sınırına dayandırılmıştı. Kaynaklar bu konuda farklı yaş aralıklarını ifade etmektedirler. Roy Trevor, bu yaşı 16-60 (Bkz. Roy Trevor, *Peeps At Many Lands, Montenegro, A Land Of Warriors*, Adam And Charles Black, London 1913, s.26), Şemseddin Sami 15-60 (Bkz. Şemseddin Sami, *age*, s. 3636-3637), Mehmed Subhi 18-58 (Mehmed Subhi, *age*, s.47) olarak belirtmiştir.

⁵⁶ İ. Halil Sedes, *age*, s.22.

⁵⁷ İ. Halil Sedes, *age*, s.22.

⁵⁸ *BOA*, HR.SYS, Nr.141/10, 11 Nisan 1911; William Denton, *Montenegro: Its People And Their History*, Dalby, Isbister & CO., London 1977, s. 81-82.

⁵⁹ William Denton, *age*, s.80.

⁶⁰ "The Levant", *The New York Times*, 26 January 1853.

⁶¹ William Denton, *age*, s.79-80.

⁶² Uğur Özcan, *age*, s.21.

uğramışlardır.⁶³ 1862 yılında Osmanlı ile yapılan savaşa 14 yaşın altındaki çocukların da katıldığı bilinmektedir.⁶⁴

1875 yılındaki seferberlikte Karadağ Prensi Hersek'ten katılan 5.000 kişilik gönüllülerle birlikte 35.000 kişilik bir ordu toplamıştır.⁶⁵

Osmanlı Devleti ile 1876 yılında yapılan savaş için Prens 16.093 asker toplayabilmişti. Prens bu kuvveti elde edebilmek için 17 yaşından 50 yaşına kadar olan erkekleri orduya katılmaya davet etmişti.⁶⁶ Bu tarihte Karadağ'da eli silah tutabilen 20-50 yaş arasındaki Karadağlıların nüfusu 22.000 civarındaydı.⁶⁷ 1876'da savaşın başlangıcında, yalnız birinci sınıf savaşçılar silah altına davet edilmişlerdi. Bunlardan 12 bölük oluşturulmuştu. Bölükler aşağıda gösterilen nahiyelere mensupurlar:

TABLO II: BÖLÜKLERİN MENSUP OLDUĞU NAHİYELER

Nahiye	Bölükbaşılık	Er
Katunska	12	5.304
Riyaçka	4	1.743
Liyesanska	2	920
Çermenika	7	1.412
Biyelopavlička	4	1.708
Pepirska	8	3.329
Vasoviç	5	1.677
Toplam	42	16.93

Yukarıdaki sayıya Prens'in 100 kişilik maiyet bölüğü de eklendiğinde Karadağ'ın 1876 savaşına katılan ordusunun 16.193 olduğu görülür.⁶⁸

Yıllar geçtikçe Karadağ hem topraklarını hem de nüfusunu arttırmıştır. Buna paralel olarak da asker sayısında da önemli bir artış yaşanmıştır. 1877 yılında eli silah tutabilen Karadağlı sayısı 35.000 olarak tahmin edilmiştir.⁶⁹ The New York Times haberine göre 1887 yılında Karadağ'ın nüfusunun 200.000, asker sayısının ise 25.000 idi.⁷⁰

1895 yılında 283 bölük ve 49 taburdan oluşan 35.548 kişilik bir ordu toplanmıştır. 1897 yılında 52 taburun mevcudu 37.250 idi. Bu sayının içinde 2.500 Müslüman vardı. 1901 yılında ise bu sayı 34.500 kişiye çıkmıştır ki bunların içindeki Müslümanların sayısı 3.500 idi.⁷¹ Karadağ ordusundaki Müslüman askerler zaman zaman sıkıntı yaşamışlardır. Karadağ vatandaşı olan bazı Müslümanlar Karadağ ordusunda askerlik yapmak istemiyorlardı. Bu da

⁶³ İ. Halil Sedes, *age*, s.24.

⁶⁴ William Denton, *age*, s.82.

⁶⁵ Mehmed Subhi, *Karadağ ve Ordusu (Karadağ'ın Ahvâl-i Tarihiye ve Coğrafyasıyla Kuvve-i Askeriyesinden Bahistir*, Kütüphane-i İslam ve Askeri, Kostantiniyye 1317., s.66.

⁶⁶ İ. Halil Sedes, *age*, s.22.

⁶⁷ George M. Towle, *age*, s.50.

⁶⁸ İ. Halil Sedes, *age*, s.22; Prens'in maiyetindeki asker sayısı dönemlere göre değişiklik göstermiştir. 1876 yılında bu sayı 100 iken, 1900 yılı başında bu sayı 32 kişiye inmiştir. Bkz. Mehmed Subhi, *age*, s.52.

⁶⁹ Francis Seymour Stevenson, *A History Of Montenegro*, London 2005, s.192.

⁷⁰ "The Mission Of Montenegro", *The New York Times*, 8 January 1887.

⁷¹ Mehmed Subhi, *age*, s. 66-67.

doğal olarak Hükümetle Müslüman halk arasında bir gerginlik yaşanmasına neden oluyordu.⁷²

Bu miktar, gerektiğinde ülkenin savunulması için 10 yaşından, eli silah tutabilen ihtiyarlara varıncaya kadar herkes orduya katılmaya davet edilirdi. Böyle bir durumda ordunun kuvveti 19. yüzyılın son çeyreğinde 35.000 kişiye varabiliyordu.⁷³ Nüfus artışı da asker nüfusunun artmasında etkili olmuştur. Birinci Balkan Savaşı başlamadan Karadağ'ın 35.600 kişilik bir ordusu mevcuttu.⁷⁴ Nüfusun 250.000 kişiye ulaştığı 1913 yılında Karadağ Kralı 40.000 savaşan asker toplayabilmiştir.⁷⁵ Bu ordu 53 taburdan oluşmaktaydı. Her tabur 4-8 bölük ve her bölük de 400 ile 800 askerden ibaretti.⁷⁶ Hatta bazen bütün erkek ve kadınların orduya katılarak savaştıkları da görülmüştür. Böyle bir durumda ordunun kuvveti 50.000 kişiye de çıkabilirdi.⁷⁷

6-Askerlik Süresi

Karadağ'da eli silah tutan herkes asker sayılırdı. Ancak askerlik hizmeti yine de belli bir nizamla bağlanmıştı. Karadağ'da askerlik yaşı ve süresi dönem dönem farklılık göstermiştir. Savaş olduğunda, durumun vehametine göre askerlik yaş aralığı genişletilebilmekteydi.

Karadağ'da askerlik düzeni içinde 18 yaşından 58 yaşına kadar herkes asker sayılırdı. Duruma göre bu yaş sınırı daha da genişletilebilirdi.⁷⁸ 1910 yılında askerlik süresi 45 yıl idi. 18 yaşında 1 ocakta başlar ve 62 yaşında 31 aralıkta son bulurdu.⁷⁹

7-Bütçe

Karadağ ordusunun düzenli bir bütçesi bulunmamaktadır. Ordu için gerekli olan silah vs malzemeler halk tarafından, kısmen prensin bütçesinden veya Rusya, İtalya ve Avusturya'nın desteği ile alınırdı.

Karadağ Prensinin 1898 veya 1900 yılına ait tahsisatıyla harp masraflarını gösteren bütçe şu şekildeydi.

Prens Tahsisatı	100.000 Florin ⁸⁰
Milis Ordusunun Masrafı	150.000 Florin
Talim Kadrolarının Masrafı	120.000 Florin
Önceki Yıla Ait Genel Borç	960.000 Florin

⁷² Abidin Temizer, *age*, s.73.

⁷³ İ. Halil Sedes, *age*, s.22.

⁷⁴ Selanikli Şemseddin, *age*, s.79-80.

⁷⁵ "Prof. Hart in Montenegro, Smallest Balkan State", *The New York Times*, 5 October 1913.

⁷⁶ Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi, *Karadağ Ordusu Hakkında Muhtasar Risale*, 1331, s.9.

⁷⁷ İ. Halil Sedes, *age*, s.22.

⁷⁸ Mehmed Subhi, *age*, s.47.

⁷⁹ *Karadağ Ordusu Hakkında...* s.5.

⁸⁰ Söz konusu florin Avusturya Florinidir ve bu dönemde 1 florin on Osmanlı kuruşuna tekabül eder.

Karadağ ordusunun en önemli gelir kaynağı halktı. Dünya'nın değişik bölgelerinde taşçılık, bahçıvanlık, kaldırımcılık, çobanlık, rençberlik, gibi işlerde çalışarak para kazanan Karadağlı erkekler, ülkelerine döndüklerinde kazandıkları paranın bir miktarı ile ailelerinin ihtiyaçlarını karşılarken,⁸¹ hatırı sayılır bir miktarını da silaha harcarlardı. Erkeklerin silaha bu denli yatırım yapmalarının temelinde, erkeklerin hayata geliş amaçları konusunda sahip oldukları felsefe yatmaktadır. Buna göre bir erkek dünyaya savaşmak için gelir. Bu yüzden erkekler savaşa her an hazır olmalıydılar.

8- Askerî Müesseseler

Karadağ askerî müesseseler bakımından oldukça fakirdi. Hatta ülkede askerî müessese yok demek pek de yanlış olmayacaktır. 1911 yılında Çetine'de bir Rus subayının öncülüğünde kurulan *Nikolayefski* isimli subay okulu ülkedeki tek askerî okuldu. Söz konusu okul subay yetiştirilmek amacıyla kurulmuştu. Okulun eğitim süresi 5 yıldır. Ancak okul Balkan harbinde kapatılmıştır.⁸²

Karadağ'ın bir askerî hastanesi vardı. Ülkede sıhhiye hizmeti verilmediğinden bu görevi genellikle yabancılar yerine getirmekteydiler.⁸³ 1896 yılında Rusya 25 yataklı çadır ve cerrahi aletler hediye etmiştir.

Ordunun nakliye işi bir sistematığe bağlanmamıştı. Başka bir ifade ile ordunun lojistik kuvveti yoktu. Askerler taşıyabilecekleri kadar yiyecek, silah ve giysilerini yanlarına alırlardı. Bu durumda bir Karadağ askerinin yükü, bir miktar peynir, ekmeğe, biraz konyak, silah, iki çift çorap ve eski bir giysi idi.⁸⁴ Savaş zamanında her bir taburun su, erzak, cephane ile diğer lojistik ihtiyaçları bir miktar yük hayvanı ile sağlanmaktaydı.⁸⁵ Savaş devam ederken ordunun silah, yiyecek gibi ihtiyaçlarını depolardan alarak savaş alanına taşıyan Karadağ kadınları olmuştur.⁸⁶

Karadağ'da askerî mühimmat imâlâthâneleri ve tamirhâneleri mevcuttu. Yalnız bunlar da hem çok ilkel hem de sayıca azdı. Bunlar da Karadağ Prensi Nikola döneminde ülkenin savaş zamanında dış bağlantılarının kesilmesi tehlikesine karşı kurulmuşlardı. Buralarda silah tamiri ve fişek imâlâtı yapılabilmekteydi. Podgoriçe, Rakka ve Çetine'de bulunan imâlâthâne ve tamirhânelerde ateşli silahlara fişek imal edilmekteydi. Ayrıca Rakka'da tüfek, tabanca ve top malzemeleri tamiri yapılabilmekteydi.⁸⁷

⁸¹ BOA, A. MKT. MVL, Nr. 96/64, 1.Ş.1274; BOA, DH. MKT, Nr. 1259/86, 09 Ca. 1326; BOA, Y. PRK. ZB, Nr. 29/34, 07. Ca. 1319; BOA, İ. TAL, Nr. 220/1318-R-014, 01.R.1318; Şemseddin Sami, "Karadağ" *Kamûsü'l-a'lâm*, C. 5, Mihran Matbaası, İstanbul 1306, s. 3636;

⁸² Karadağ Ordusu Hakkında... s.7.

⁸³ Karadağ Ordusu Hakkında... s.9.

⁸⁴ George M. Towle, *age*, s.54.

⁸⁵ Karadağ Ordusu Hakkında...s.11.

⁸⁶ Mehmed Subhi, *age*, s.80.

⁸⁷ Mehmed Subhi *age*, s.78-79.

9- Kullanılan Silahlar

Karadağ prensleri askerleri için gereken mühimmatı özellikle Rusya ve Avusturya'nın desteği ile tedarik edebiliyordu. Rusya'nın Karadağ'a silah yardımı yapması Rusların Panslavizm politikasının bir gereği idi. Rusya hem Karadağ'ın bağımsızlık mücadelesi sırasında hem de daha sonraki devrelerde Karadağ'a silah ve askerî mühimmat satmış yada hibe etmiştir. Başlangıçta bağımsızlık mücadelesine destek amaçlı verilen silahlar, bağımsızlık sonrası da bölgedeki Müslüman halka karşı mücadele için verilmiştir.⁸⁸ Avusturya ise Rusya'ya karşı bölgede egemen olabilmek için Karadağ'ı yanına çekmeye çalışmış ve bu amaçla da Karadağ'a silah tedarik etmiştir. Karadağ ordusunun savaşlarda kullandıkları silahlar tüfek, tabanca ve kılıç ağırlıklıydı.⁸⁹ 1876 savaşında seyyar ordunun 12.000 eri Rusların “*Kranka*”, 5.000 eri Avusturya'nın “*wrendel*” tüfekleriyle silahlandırılmışlardı. Bundan başka Karadağlıların birçoğu, “*Karadağ Revolveri*” adıyla anılan 6 fişekli wrendel çapında tabanca, bir de büyük yatağan bıçağı taşıyordu.⁹⁰

1855 yılında Avusturya cüzi bir ücret karşılığında Karadağ'a wrendel tüfeği sattı. 1895 yılında Rusya Karadağ'a Berdan marka tüfekler hediye etti.⁹¹ Rusya 1898 yılında Karadağ hükümetine 30.000 berdan sisteminde tüfek ile 30.000 seri atışlı “*Moskoviçko*” isimli tüfek hediye etti.⁹² 1898 yılında Karadağ'a ait silah miktarı aşağıdaki şekilde tahmin edilmekteydi:⁹³

TABLO III: 1898 YILINDA KARADAĞ'IN SİLAH MİKTARI

Silah	Adet
7.62 mm Çapında Mükerrer ateşli Rus Piyade Tüfeği	30.000
11 mm Çapında İki Numaralı Berdan Tüfeği	35.000
Rovolver	30.000 ⁹⁴
11 mm Çapında Wrendel Tüfeği	20.000
Şnayder	6.000
Krinfa	8.000
Minya Karabinas	6.000
Martin	775
Toplam	135.775

Karadağ, I. Balkan harbine hazırlandığı sırada eğitim almış 35.000 bin piyade ve 600 topçu olmak üzere 35.600 profesyonel askere sahipti. Ordu 58 piyade taburu ve 9

⁸⁸ BOA, Y. A. HUS, Nr.336/63, 15 Ra 1313.; BOA, Y. PRK. ASK, Nr.200/ 44, 20.,Ca.1321; BOA. Y.PRK. ZB, Nr.21/40, 9 Haziran 1304; BOA, Y.PRK. BŞK, Nr.25/111 25 Şubat 1307.

⁸⁹ George M. Towle, *age*, s.50.

⁹⁰ İ. Halil Sedes, *age*, s. 23; Mehmed Subhi, *age*, s.72.

⁹¹ Mehmed Subhi, *age*, s.72.

⁹² BOA, Y. PRK. EŞA, Nr.29/40, 21.Za.1315; Selanikli Şemseddin, *age*, s.80.

⁹³ Mehmed Subhi, *age*, s.72-73.

⁹⁴ Rovolverler halka 100 gurus karşılığında teslim ediliyordu. Bkz. Mehmed Subhi, *age*, s.73.

bataryadan ibaretti. Bu ordunun elinde 100.000 civarında silah mevcuttu.⁹⁵ Ordunun elinde 12 çelik top krup sistemi, 2 çelik Rus sistemi, 6 murahhasa topu ve 20 cebel topu bulunmaktaydı.⁹⁶

Subaylar, yalnız törenlerde kılıç kuşanır nişan takarlardı. Savaş zamanı sıradan askerler gibi silahlanırlardı. Gerek kılıçlar ve gerekse kaptanların taktıkları nişanların çoğu muharebelerde öldürülen Osmanlı subaylarının malı idi.⁹⁷

Karadağ ordusunda süvari sınıfı yoktu. Topçu sınıfı da yok denecek kadar azdır. 1876 savaşının başlangıcında Avusturyalılar 12, Sırlar da 8 olmak üzere toplam 20 cebel topu hediye etmişlerdi.⁹⁸ Karadağlılar bu topları kullanamadıklarından Sırlı topçulardan eğitim ve destek almışlardır. Fakat Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi üzerine Sırp topçu muallimleri ülkelerine döndüklerinden; Karadağlılar, savaşın başlangıcında ellerindeki topları usulünce kullanamadılar.⁹⁹

Karadağ ordusu 1886 yılında 18 cebel ve 6 adet cebel topu edinmiştir. Sonraki dönemlerde Rusya'dan hediye olarak alınan ve diğer devletlerden de hediye veya satın alınan toplarla birlikte Karadağ ordusu 58 adet topa sahip olmuştur.¹⁰⁰

İkinci Balkan savaşında Karadağ'ın 12 cebel bataryası, 4-6 sahra bataryası, seyyar ordularıyla hareket edebilen 40 kadar ağır topu mevcuttu. Seyyar ordunun elindeki silahlar 40.000 tüfek, 150 sahra topu, 60 makineli tüfekten ibaretti. Karadağ ordusunun erlerinde milli silahları olan hançer ve yatağandan başka savaş zamanlarında rovelver ile 7,62'lik üç hatlı Rus tüfekleri de bulunurdu. Rovelver ile 7.62'lik üç hatlı Rus tüfeklerinden Karadağ'da 1913 yılında takriben 35.000 adet vardı. Bu dönemde cephanenin bir kısmı da halkın elinde bulunurdu. 20.000 varetel ve 26.000 diğer eski tüfekler depolarda saklıydı. Karadağ'ın bütün tüfek sayısı 120.000 idi. Bunun yalnız 40.000'i mükerrer ateşliydi.¹⁰¹

10-Ordunun Kıyafeti

Karadağlılar mavi şayaktan geniş şalvar, kırmızı camadan göğsü açık uzun beyaz gölek giyerler, kırmızı veya renkli kuşak sararlardı. Bellerine sardıkları bu kuşaklar aynı zamanda silahlık vazifesini görürdü. Erler etrafi siyah kumaşla çevrilmiş kalpak -kalpağın üstü kısmen sırmalı şeritle çevrilmiş- ayaklarına da dolak sarar ve çarık giyerlerdi. Elbisenin zenginliği reisleri gösterirdi.¹⁰²

Sonuç

Savaşı adeta meslek haline getirmiş Karadağlılar, tarih boyunca bağımsızlıkları, verimli arazilere ve ganimetlere sahip olmak için sürekli mücadele etmişlerdir. Eli silah tutabilen her Karadağlı asker sayılırdı Hatta Karadağlı kadınlar bile savaşa katılabiliyorlardı. Karadağlılar barış zamanlarında bile savaş hazırlığı yaparlardı.

⁹⁵ Selanikli Şemseddin, *age*, s.79-80.

⁹⁶ Selanikli Şemseddin, *age*, s.80.

⁹⁷ İ. Halil Sedes, *age*, s.23.

⁹⁸ Mehmed Subhi, *age*, s.74; İ. Halil Sedes, *age*, s.23.

⁹⁹ İ. Halil Sedes, *age*, s.23.

¹⁰⁰ Mehmed Subhi, *age*, s.74-75.

¹⁰¹ **Karadağ Ordusu Hakkında...** s.10-11.

¹⁰² İ. Halil Sedes, *age*, s.24.

Dolayısıyla her an savaşa hazırlardı. Savaş ilan edildiğinde askerlikle yükümlü Karadağlılar hemen askeriye sevk edilirdi. Ülke dışında bulunan Karadağlılar ise orduya katılmak üzere hemen ülkelerine dönerlerdi. İşte böyle bir asker-halka sahip olan Balkanların en fakir ve en ufak ülkesi sürekli adından söz ettirmiş ve Avrupalı devletlerce dikkate alınmıştır. Tarımda, ticarete veya sanatta gösteremedikleri başarıları savaşlarda göstermeye çalışmışlar ve nitekim bunu da başarmışlardır. Kendilerinden hem silah hem de sayı bakımından üstün olan Osmanlı ordusunu sık sık bozguna uğratmışlardır. Balkan savaşlarında elde ettikleri başarılar da asker-halkın savaş kabiliyetini göstermeye yetmiştir. Onların bu başarıları erkeklerin hayat felsefesini doğruladığı gibi, coğrafyanın neden olduğu zorunlu hayat tarzının sonucunu da gösterir. Yüksek dağlar, yalçın kayalar, derin uçurumlar, uzun geçitler ülkenin müdafaası için tabii birer müstahkem mevki yaratmıştır. Özellikle ülkenin bu durumu Karadağlıların serbestçe yaşamalarına imkan sağlamıştır.

Karadağlılar bu başarılarını profesyonel olmayan ve askerî mühimmat açısından da oldukça fakir olan bir ordu ile elde etmiştir. Orduda modernleşme çalışmalarına her ne kadar 19. yüzyılın başında başlanmışsa da asıl çalışmalar 20. yüzyılın başında gerçekleştirilmiştir. Bunun faydasını da Balkan savaşlarında görmüşlerdir. Ordu silah ve diğer mühimmat ihtiyacının Rusya, İtalya ve Avusturya'da satın almak veya hediye yoluyla elde ederken, önemli bir kısmını da Karadağlıların kendisi temin ediyorlardı. Askerî müesseseler yok denecek kadar azdı. Lojistik ihtiyacını çoğunlukla kadınlar karşılamaktaydı. Karadağ ordusundaki en önemli gelişmelerden birisi yurt dışına askerî eğitim almak amaçlı öğrenci gönderilmesi olmuştur. Orduda belli bir düzen olmadığından yurt dışında alınan eğitim yurtiçindeki askerlere de verilmeye çalışılmıştır.

Kaynakça

I. Arşiv Belgeleri

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dahiliye: Mektubî Kalemî (DH. MKT)

Hariciye: Hariciye Nezareti Siyasi Kısım (HR. SYS)

İradeler: İradeler Hususi (İ.HUS); İradeler Telifat (İ.TAL)

Sadaret Mektubî Kalemî: Umum Vilayet Evrakı (A. MKT. UM)

Yıldız Sadaret: Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS)

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y. MTV)

Yıldız Perakende Evrakı: Askerî Maruzat (Y. PRK. ASK), Mabeyn Başkıtabeti (Y. PRK. BŞK), Elçilik-Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik (Y. PRK. EŞA), Umum Vilayetler Tahrirâtı (Y.PRK. UM), Zaptiye Nezareti Maruzatı Analitik Envanteri (Y.PRK. ZB)

II. Süreli Yayınlar

The New York Times

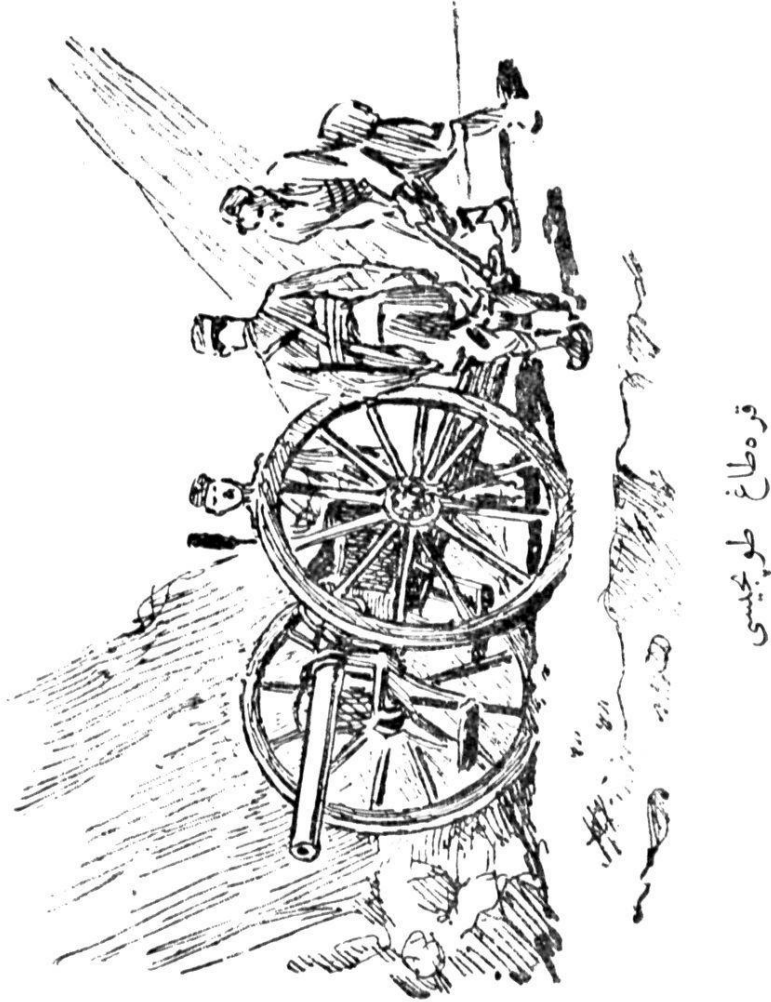
III Kitap Ve Makaleler

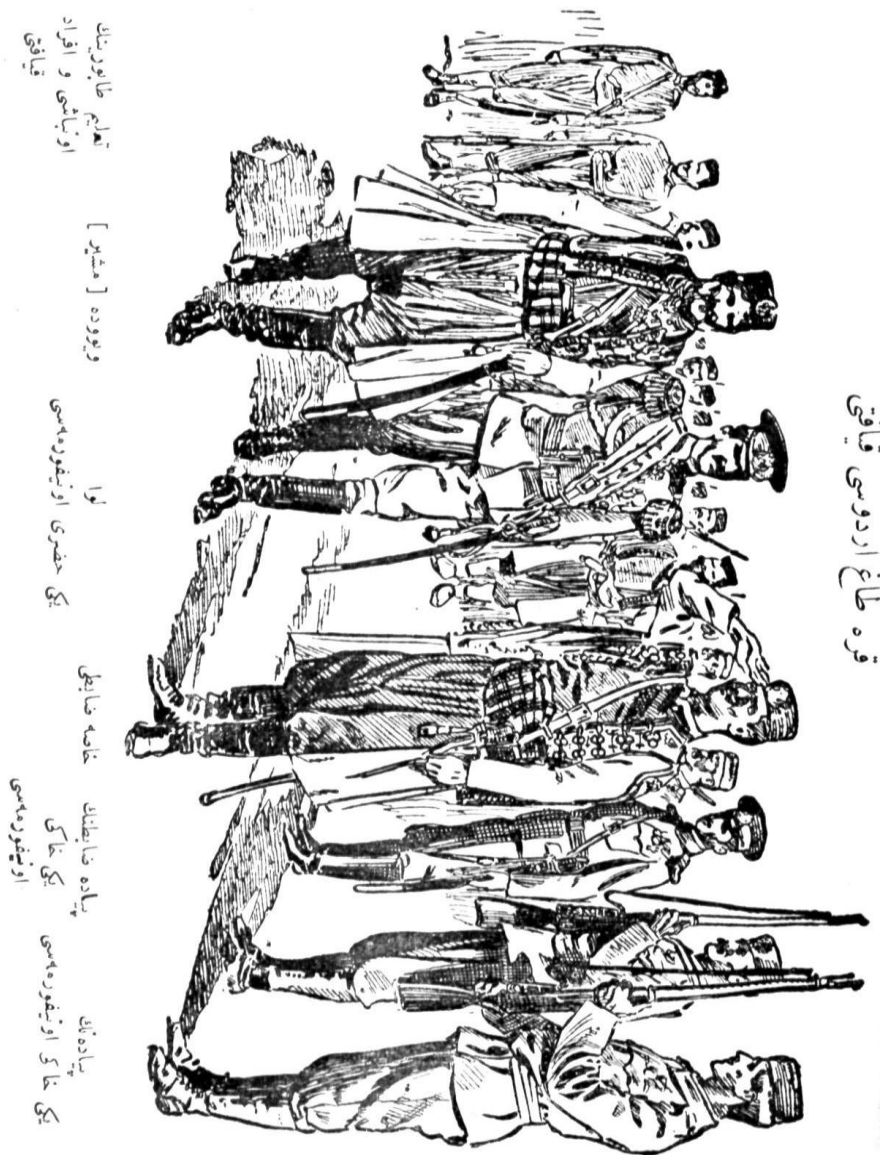
Ahmed Tevfik, **Karadağ Coğrafyası**, Mahmud Bey Matbaası, 1329.

JELAVICH Barbara, **Balkan Tarihi C.I, 18. ve 19 Yüzyıllar**, Küre Yayınları, İstanbul.

- Kamil Kaptan, **Karadağ Hakkında Bazı Malumatı Şamildir**, Mihran Matbaası, İstanbul 1294.
- KARAL Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri (1856-1861)**, C.VI, TTK, Ankara 1995.
- Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi **Karadağ Ordusu Hakkında Muhtasar Risale**, 1331.
- Mehmed Subhi, **Karadağ ve Ordusu (Karadağ'ın Ahvâl-i Tarihiye ve Coğrafyasıyla Kuvve-i Askeriyesinden Bahistir**, Kütüphane-i İslam ve Askeri, Kostantiniyye 1317.
- “Montenegro”, **The New York Times**, 13 February 1876.
- ÖZCAN Uğur, **II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı-Karadağ Siyasi İlişkileri**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2009.
- PAKALIN Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. II, MEB, İstanbul 1993.
- “Prof. Hart in Montenegro, Smallest Balkan State”, **The New York Times**, 5 October 1913.
- SEDES İ. Halil, **1875-1878 Osmanlı Ordusu Seferleri, 1876-1877 Osmanlı Karadağ Seferi**, Askerî Matbaa, İstanbul 1936.
- Selanikli Şemseddin, **Makedonya, Tarihçe-yi Devr-i İnkılab**, Dersaadet 1324.
- STEVENSON Francis Seymour, **A History Of Montenegro**, London 2005.
- Şemseddin Sami, "Karadağ" **Kamûsü'l-a'lâm**, C. 5, Mihran Matbaası, İstanbul 1306, s.3636-3637.
- TEMİZER Abidin **Osmanlı-Karadağ Sınır Anlaşmazlıkları ve Çözümü (1878–1912)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2007.
- “The Levant”, **The New York Times**, 26 January 1853.
- “The Mission Of Montenegro”, **The New York Times**, 8 January 1887.
- TOWLE George M, **A Brief Of History Of Montenegro, To Which is Added, A Short Account Of Bulgaria, Compiled From Mackenzie And Baker**, Boston 1877.
- TREVOR Roy, **Peeps At Many Lands, Montenegro, A Land Of Warriors**, Adam And Charles Black, London 1913.
- WILLIAM Denton, **Montenegro: Its People And Their History**, Dalby, Isbister& CO., London 1977.

Resimler**RESİM I:** Karadağ Topçusu

RESİM II: Karadağ Ordusunun Kıyafeti